

Kamil Dziedzic¹

Przyczyny fragmentacji Sejmu RP I kadencji (1991–1993) – analiza wariantów podziału mandatów

Streszczenie:

Celem artykułu jest analiza wyników wyborów do Sejmu RP I kadencji (1991–1993). Aby wskazać przyczyny rozdrobnienia parlamentu, autor dokonuje podziału mandatów w każdym z 37 okręgów wyborczych oraz z list ogólnopolskich zgodnie z założeniami trzech metod: Hare-Niemeyera, Sainte-Laguë i d’Hondta. Założeniem publikacji jest wykazanie, że zmiana ordynacji wyborczej nie wpłynęłaby znacznie na kształt parlamentu, który nadal byłby bardzo podzielony.

Słowa kluczowe: prawo wyborcze, okręgi wyborcze, wybory 1991, Sejm RP I kadencji, ordynacja proporcjonalna, Hare-Niemeyer, Sainte-Laguë, d’Hondt

Reasons for the Fragmentation of the 1st term Sejm of the Republic of Poland (1991–1993) – the Analysis of Variants of the Distribution of Seats

The aim of the article is to analyse the results of the elections to the 1st term Sejm of the Republic of Poland (1991–1993). The Author distributes the seats in each of the 37 constituencies and national lists in accordance with the Hare-Niemeyer method, the Sainte-Laguë method and the D’Hondt method in order to show the reasons for the parliamentary fragmentation. The main thesis is that had any change in the method for allocating seats been introduced, it would not have had a significant impact on the election results. Thus, the Sejm would still be very politically divided.

Key words: electoral law, constituencies, 1991 elections, 1st Sejm of the Republic of Poland, proportional representation, Hare-Niemeyer, Sainte-Laguë, d’Hondt

¹ Autor jest absolwentem prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego, e-mail: kamdziedzic.kd@gmail.com, ORCID 0000-0002-9376-6480.

1. Wstęp

Jednym z głównych czynników wpływających na ostateczny wynik wyborów jest ordynacja wyborcza. To najważniejszy, obok głosów oddanych przez wyborców, element przesądający o składzie kolegielnego organu przedstawicielskiego. W nowoczesnych demokracjach, które w swoich systemach wyborczych zdecydowały się na przyjęcie ordynacji proporcjonalnej lub mieszanej, podziału mandatów dokonuje się poprzez zastosowanie licznych skomplikowanych formuł matematycznych².

Poparcie dla metody proporcjonalnej przeważało wśród posłów³ od samego początku parlamentarnych prac nad kształtem nowej ordynacji wyborczej do Sejmu RP w latach 1990–1991⁴. System ten uważano za zdecydowanie bardziej sprawiedliwy, gwarantujący równe szanse w wyborach oraz umożliwiający przetrwanie na scenie politycznej wielu ugrupowaniom. Założenie ustawodawcy było proste – liczba głosów oddanych na dany komitet powinna być proporcjonalna do otrzymanej liczby mandatów sejmowych⁵. W tym celu, po wielu dyskusjach, zdecydowano się na przyjęcie metody Hare-Niemeyera, która uznawana jest za najbardziej proporcjonalną⁶. Dodatkowo, mimo że takie głosy były podnoszone, podjęto również decyzję o niewprowadzaniu do ordynacji tzw. klauzul zaporowych w postaci progów wyborczych⁷. Ograniczyłyby one rozdrobnienie kolegielnego organu dzięki nieuwzględnieniu w podziale mandatów tych ugrupowań, które uzyskałyby mniejszą liczbę głosów niż określona w ordynacji.

Konstytucja PRL, na podstawie której odbywały się wybory w 1991 r., pozostawiała ustawodawcy zwykłego istotny luz decyzyjny w zakresie wyboru konkretnego systemu wyborczego do Sejmu i Senatu. Odpowiednie regulacje zostały zawarte w ordynacjach wyborczych do obu izb parlamentu, w których opowiedziano się za systemem proporcjonalnym w odniesieniu do Sejmu i większościowym w przypadku Senatu.

W wielu artykułach, tekstach naukowych czy programach publicystycznych przeceńia się wpływ na wynik wyborów w 1991 roku zastosowania metody Hare-Niemeyera jako matematycznego wzorca stosowanego do podziału mandatów oraz rezygnacji z progu wyborczego⁸. Zwłaszcza w okresie wyborczym, który sprzyja dyskusjom doty-

² B. Michalak, A. Sokala, *Leksykon prawa wyborczego i systemów wyborczych*, Warszawa 2010, s. 109–111.

³ Część posłów (w szczególności tych należących do Unii Demokratycznej) opowiadała się za przyjęciem mieszanej ordynacji wyborczej, w której określona liczba posłów byłaby wybierana w jednomandatowych okręgach wyborczych. Por. J. Wiatr, „*Krótki*” Sejm, Warszawa 1993, s. 10.

⁴ Sprawozdanie stenograficzne z 33 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniach 21 i 22 czerwca 1990 r., Sejm Rzeczypospolitej Polskiej kadencja X, Warszawa 1990, s. 239–251; Sprawozdanie stenograficzne z 42 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniach 25 i 26 września 1990 r., Sejm Rzeczypospolitej Polskiej kadencja X, Warszawa 1990, s. 16.

⁵ A. Żukowski, *System wyborczy do Sejmu i Senatu RP*, Warszawa 2004, s. 70.

⁶ Czasem nazywana jest nawet „radikalnie proporcjonalną”; por. J. Wiatr, „*Krótki*”..., s. 10.

⁷ Sprawozdanie stenograficzne z 33 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniach 21 i 22 czerwca 1990 r., Sejm Rzeczypospolitej Polskiej kadencja X, Warszawa 1990, s. 195.

⁸ F. Rymarz, *Progi wyborcze – elementem demokratycznego systemu wyborczego*, <<http://niezniknelo.pl/OK2/debaty/progi-wyborcze-elementem-demokratycznego-systemu-wyborczego/1/index.html>>.

czącym ewentualnych zmian w systemie wyborczym⁹, formułowane są tezy, że to właśnie te dwa czynniki doprowadziły do silnego rozdrobnienia Sejmu RP I kadencji, co mocno przełożyło się na jego funkcjonowanie. Celem niniejszego artykułu jest obalenie tych tez i wykazanie, że choć oba te czynniki wpłynęły na kształt Sejmu RP I kadencji, to ich znaczenie jest przeceniane, a w co najmniej takim samym stopniu do obecności aż tak dużej liczby ugrupowań w parlamencie przyczyniła się bogata i wówczas nie do końca ukształtowana scena polityczna, która wyłoniła się w trakcie X kadencji Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

2. Kształtowanie się sceny politycznej po wyborach w 1989 roku

Debata na temat przedterminowych wyborów parlamentarnych przypadła na okres erozji dotychczasowej sceny politycznej. W nocy z 28 na 29 stycznia 1990 r. w Sali Kongresowej Pałacu Kultury i Nauki w Warszawie doszło do samorozwiązania Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej¹⁰, reprezentowanej przez 173 posłów zrzeszonych w Klubie Poselskim PZPR. Uczestnicy XI Zjazdu Partii w następnych miesiącach powołał do życia kilkanaście inicjatyw politycznych. Największą z nich była Socjaldemokracja RP, dysponująca w Sejmie PRL X kadencji początkowo 17¹¹, a w późniejszym okresie 23 mandatami poselskimi¹². Na jej czele stanęli Aleksander Kwaśniewski i Leszek Miller. Początkowo duże znaczenie odgrywała także Polska Unia Socjaldemokratyczna¹³ założona przez Tadeusza Fiszbacha. W marcu powołano klub parlamentarny tego ugrupowania, w którym znalazło się 42 posłów¹⁴. Trzecim odłamek PZPR był Ruch Ludzi Pracy, założony w grudniu 1990 r. i skupiony wokół Alfreda Miodowicza oraz OPZZ¹⁵. Najbardziej radykalni działacze byłej PZPR powołali natomiast Związek Komunistów Polskich „Proletariat”, przekształcony następnie w Komunistyczną Partię Polski¹⁶.

Do zmian doszło również w ramach „partii ludowych”. W listopadzie 1989 r. Nadzwyczajny Kongres Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego zmienił nazwę partii na

[dostęp: 22.3.2023 r.]; J. Mikulski, *Czy należy znieść próg wyborczy do Sejmu?*, <<https://www.rp.pl/polityka/art1221401-sondaz-czy-nalezy-zniesc-prog-wyborczy-do-sejmu>>, [dostęp: 22.3.2023 r.].

⁹ W szczególności należy zwrócić uwagę na dyskusje po wyborach do Sejmu w 2015 i 2019 roku, gdy Prawo i Sprawiedliwość, otrzymując odpowiednio 37,58% i 43,59% głosów, uzyskało bezwzględną większość w izbie. W obu przypadkach negatywnie oceniano metodę d'Hondta, premiującą duże ugrupowania oraz dodatkowo w 2015 roku próg wyborczy, który pozbawił reprezentacji w Sejmie RP VIII kadencji Zjednoczoną Lewicę.

¹⁰ W. Cimoszewicz, *Czas odwetu*, Białystok 1993, s. 110–120; E. Horoszkiewicz, *Byłem posłem Sejmu kontraktowego*, Warszawa 2011, s. 48–49; Sprawozdanie stenograficzne z 43 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniach 8, 9 i 10 listopada 1990 r., Sejm Rzeczypospolitej Polskiej kadencja X, Warszawa 1990, s. 158–160.

¹¹ R. Krasowski, *Leszek Miller. Anatomia siły*, Warszawa 2013, s. 52–53.

¹² M. Migalski, *Sojusz Lewicy Demokratycznej*, Toruń 2011, s. 70.

¹³ Pierwotnie działała pod nazwą Unia Socjaldemokratyczna Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁴ A. Dudek, *Pierwsze lata III Rzeczypospolitej 1989–2001*, Kraków 2004, s. 107.

¹⁵ A. Józwik, *Krakowska Kuźnica – historia, ludzie, idee*, Kraków 2005, s. 165.

¹⁶ K. Paszkiewicz, *Partie i koalicje polityczne III Rzeczypospolitej*, Wrocław 2004, s. 31.

Polskie Stronnictwo Ludowe „Odrodzenie”¹⁷, dysponujące w Sejmie 73 mandatami¹⁸. W sierpniu 1989 r., w wyniku rozmów prowadzonych w Wilanowie¹⁹, doszło do powołania Polskiego Stronnictwa Ludowego, odwołującego się do tradycji mikołajczykowskiego PSL funkcjonującego w latach 1945–1949. Partia ta reprezentowana była w Sejmie przez 4 posłów²⁰. Trzecią partią nawiązującą do tradycji ludowej było Polskie Stronnictwo Ludowe „Solidarność”, powstałe z inicjatywy senatora Józefa Ślisza (przewodniczącego NSZZ Rolników Indywidualnych „Solidarność”). W Sejmie PRL X kadencji ugrupowanie posiadało 19 posłów i 8 senatorów działających w ramach OKP²¹. W maju 1990 r. miał miejsce Kongres Jedności Polskiego Stronnictwa Ludowego, w trakcie którego doszło do połączenia PSL „O”, PSL wilanowskiego i części PSL „S”, w wyniku czego powstało jednolite Polskie Stronnictwo Ludowe²². Część działaczy PSL wilanowskiego, odrzucająca połączenie z PSL „O”, utworzyła Polskie Stronnictwo Ludowe „mikołajczykowskie”, które następnie razem z PSL „Solidarność” oraz „Solidarnością” Rolników Indywidualnych weszło w skład Porozumienia Ludowego²³.

Do dekompozycji doszło też na solidarnościowej części sceny politycznej. Jednym z głównych jej powodów była rywalizacja między Lechem Wałęsą i Tadeuszem Mazowieckim o urząd prezydenta²⁴. Sam Wałęsa w 1990 r. otwarcie poparł podział Solidarności na partie²⁵. W ciągu kilku miesięcy, w ramach liczącego 161 posłów Obywatelskiego Klubu Parlamentarnego, wyłaniały się kolejne ugrupowania. W październiku 1989 r., z połączenia kilku organizacji o profilu narodowo-chrześcijańskim, powstało Zjednoczenie Chrześcijańsko-Narodowe, którego prezesem został Wiesław Chrzaniowski. Z ramienia ZChN w Sejmie PRL X kadencji zasiedli Stefan Niesiołowski, Jan Łopuszański i Marek Jurek²⁶.

W maju 1990 r., z inicjatywy Jarosława Kaczyńskiego, doszło do porozumienia kilku solidarnościowych inicjatyw, co zaowocowało powstaniem Porozumienia Centrum. Partię skupiającą zwolenników Lecha Wałęsy²⁷ reprezentowało 25 posłów OKP w Sejmie PRL X kadencji. To ugrupowanie zdecydowanie opowiadało się za zerwaniem z polityką prowadzoną przez rząd Tadeusza Mazowieckiego, przyspieszeniem reform

¹⁷ A. Dudek, *Pierwsze...*, s. 109.

¹⁸ J. Wasilewski, W. Wesołowski, *Początki parlamentarnej elity. Posłowie kontraktowego Sejmu*, Warszawa 1992, s. 82.

¹⁹ M. Czajka, M. Kamler, W. Sienkiewicz, *Leksykon Historii Polski*, Warszawa 1995, s. 1091.

²⁰ Biblioteka Sejmowa, *Klub Poselski Polskiego Stronnictwa Ludowego (Mikołajczykowskiego)*, <https://bs.sejm.gov.pl/F?func=direct&local_base=ARS10&doc_number=000008414>, [dostęp: 10.1.2023 r.].

²¹ A. Dudek, *Pierwsze...*, s. 111.

²² K. Paszkiewicz, *Partie...*, s. 91–92.

²³ K. Paszkiewicz, *Polskie partie polityczne: charakterystyki, dokumenty*, Wrocław 1996, s. 152.

²⁴ J. Wiater, J. Raciborski, J. Bartkowski, B. Frątczak-Rudnicka, J. Kilias, *Demokracja Polska 1989–2003*, Warszawa 2003, s. 105.

²⁵ R. Krasowski, *Po południu. Upadek elit solidarnościowych po zdobyciu władzy*, Warszawa 2012, s. 169.

²⁶ A. Dudek, *Historia polityczna Polski 1989–2012*, Kraków 2013, s. 9.

²⁷ I. Słodkowska, *Wybory'91*, Warszawa 2011, s. 38.

i tworzeniem pluralizmu politycznego²⁸. Do głównych jego postulatów należało skrócenie kadencji Sejmu i przeprowadzenie w pełni demokratycznych wyborów.

W czerwcu 1990 r., z inicjatywy Jana Krzysztofa Bieleckiego, Donalda Tuska, Janusza Lewandowskiego i Jacka Merkela, powołano Kongres Liberalno-Demokratyczny, reprezentowany w parlamencie przez 3 posłów i 6 senatorów²⁹. Początkowo ugrupowanie działało jako część Porozumienia Centrum³⁰, jednak w marcu 1991 r. przekształcone ono zostało w jednolitą partię o profilu liberalnym. Z jego ramienia urząd premiera przez kilka miesięcy pełnił Jan Krzysztof Bielecki³¹.

16 lipca 1990 r. powstał Ruch Obywatelski – Akcja Demokratyczna, w którym znaleźli się między innymi Zbigniew Bujak, Adam Michnik czy Władysław Frasyniuk³². Koło ROAD liczyło 30 posłów i 24 senatorów³³. Formacja ta w wyborach prezydenckich poparła kandydaturę Tadeusza Mazowieckiego, a następnie (wraz z Forum Prawicy Demokratycznej) weszła w skład Unii Demokratycznej – centrowej partii, powstałej w maju 1991 r. dla zagospodarowania potencjału zbudowanego w trakcie kampanii T. Mazowieckiego³⁴. W Sejmie PRL X kadencji utworzono też klub parlamentarny tego ugrupowania, w którym na koniec kadencji zasiadało aż 49 posłów i 29 senatorów³⁵.

Legalną działalność prowadzić zaczęły również ugrupowania pozaparlamentarne. Największym z nich była Konfederacja Polski Niepodległej, która odmówiła udziału w rozmowach w Magdalence i przy Okrągłym Stole. Partia nie weszła też w skład Komitetu Obywatelskiego przy Lechu Wałęsie. W wyborach kontraktowych wystawiła własnych kandydatów, którzy nie zdobyli jednak żadnych mandatów³⁶. W następnych miesiącach KPN prowadziła natomiast bardzo aktywną działalność, dzięki czemu mocno zyskała na znaczeniu³⁷.

Dualizm polskiej sceny politycznej, który wyłonił się w 1989 r., przechodził do historii. Doszło do tego w wyniku przekształceń i podziałów ugrupowań zarówno po stronie koalicyjno-rządowej, jak i solidarnościowej. Liberalizacja życia publicznego i nowa ustawa o partiach politycznych umożliwiły swobodne tworzenie i działalność partii. W ciągu zaledwie dwóch lat od wyborów kontraktowych, w sierpniu 1991 r., w Wydziale Cywilnym Sądu Wojewódzkiego w Warszawie zarejestrowanych

²⁸ K. Paszkiewicz, *Partie...*, s. 101.

²⁹ A. Dudek, *Historia...*, s. 96.

³⁰ M. Majewski, *Paweł Piskorski. Między nami liberałami*, Warszawa 2014, s. 33.

³¹ Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z 4.1.1991 r. w sprawie powołania Prezesa Rady Ministrów (M.P. 1991, nr 1, poz. 3).

³² A. Dudek, *Historia...*, s. 114.

³³ A. Dudek, *Historia...*, s. 114.

³⁴ J. Wiatr, J. Raciborski, J. Bartkowski, B. Frątczak-Rudnicka, J. Kilias, *Demokracja...*, s. 105; A. Dudek, *Historia...*, s. 174.

³⁵ I. Jackiewicz, *Nowe role w nowym Sejmie. Posłowie Sejmu okresu transformacji 1989–1993*, Warszawa 1996, s. 35–36.

³⁶ K. Paszkiewicz, *Polskie...*, s. 45.

³⁷ G. Waligóra, *Konfederacja Polski Niepodległej 1979–1989*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, nr 12, s. 105–106.

było łącznie 105 partii politycznych³⁸. Aż kilkadziesiąt z nich miało realne znaczenie polityczne. Polskie społeczeństwo było bardzo mocno podzielone, a sama scena polityczna zróżnicowana. Nie zdążył ukształtować się system partyjny, a proces fragmentaryzacji życia politycznego postępował³⁹.

3. Wybory do Sejmu RP I kadencji

Wybory parlamentarne do Sejmu RP I kadencji odbyły się 27 października 1991 r.⁴⁰ Zostały one przeprowadzone na podstawie ordynacji wyborczej z dnia 28 czerwca 1991 r. wprowadzającej system proporcjonalny z 37 okręgami wyborczymi, w których wybierano – w zależności od liczby mieszkańców – od 7 do 17 posłów⁴¹. Dawało to łącznie 391 mandatów. W przypadku zarejestrowania list w 5 okręgach wyborczych lub po zebraniu łącznie 50 000 podpisów w skali kraju, dany komitet mógł już bez dodatkowych przeszkód zgłosić listy we wszystkich okręgach⁴².

Pozostałe 69 miejsc obsadzane było z listy krajowej. Mandaty przypadały proporcjonalnie tym komitetom wyborczym, które wprowadziły posłów w co najmniej 5 okręgach wyborczych lub w skali kraju zdobyły przynajmniej 5% głosów⁴³. Podziału mandatów dokonywano zgodnie ze zmodyfikowaną metodą Sainte-Laguë, której pierwszy iloraz zastąpiono liczbą 1,4⁴⁴.

W wyborach do Sejmu RP I kadencji wzięło udział 111 komitetów wyborczych⁴⁵, a aż 29 z nich uzyskało status komitetu ogólnopolskiego. Była to niewątpliwie rekordowa liczba. Dla porównania, w wyborach w 1993 r. wystartowało ich aż o 2/3 mniej – 35⁴⁶, w wyborach w 1997 r. – 21⁴⁷, a w 2001 r. już tylko 14 komitetów⁴⁸. Nie ulega wątpliwości, że widoczna tendencja spadkowa wskazuje na sukcesywną stabilizację sceny politycznej, a także na przystosowanie się zarówno wyborców, jak i ugrupowań zabiegających o ich głosy, do przyjętego przez ustawodawcę modelu ordynacji wyborczej, która nieprzerwanie od 1993 r. premiuje większe partie.

³⁸ I. Słodkowska, *Wybory'91...*, s. 36.

³⁹ S. Gebethner, K. Jasiewicz, *Dlaczego tak głosowano – wybory prezydenckie'90*, Warszawa 1991, s. 26.

⁴⁰ Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 3.7.1991 r. w sprawie zarządzenia wyborów do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1991, nr 60, poz. 254).

⁴¹ Ustawa z 28.6.1991 r. – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1991, nr 59, poz. 252).

⁴² Wymóg ten obniżony został dla komitetów mniejszości narodowych.

⁴³ M. Kietliński, *Pierwsze demokratyczne wybory parlamentarne 27 X 1991*, Białystok 2016, s. 12.

⁴⁴ M. Przywara, *System wyborczy do Sejmu i Senatu RP po 1989 roku – ciągłość i zmiany*, Warszawa 2012, s. 142–143.

⁴⁵ Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z 31.10.1991 r. o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, przeprowadzonych w dniu 27 października 1991 r. (M.P. 1991, nr 41, poz. 288).

⁴⁶ Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z 23.9.1993 r. o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 19 września 1993 r. (M.P. 1993, nr 50, poz. 470).

⁴⁷ Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z 25.9.1997 r. o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 21 września 1997 r. (M.P. 1997, nr 64, poz. 620).

⁴⁸ Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z 26.9.2001 r. o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 23 września 2001 r. (Dz.U. 2001, nr 109, poz. 1186).

TABELA 1. WYNIKI WYBORÓW DO SEJMU RP I KADENCJI⁴⁹

Komitet wyborczy	Głosy		Mandaty	
	Liczba	Procent	Liczba	Procent
Unia Demokratyczna	1 382 051	12,32%	62	13,48%
Sojusz Lewicy Demokratycznej	1 344 820	11,99%	60	13,04%
Wyborcza Akcja Katolicka	980 304	8,74%	49	10,65%
Porozumienie Obywatelskie Centrum	977 344	8,71%	44	9,57%
Polskie Stronnictwo Ludowe Sojusz Programowy	972 952	8,67%	48	10,43%
Konfederacja Polski Niepodległej	841 738	7,50%	46	10,00%
Kongres Liberalno-Demokratyczny	839 978	7,49%	37	8,04%
Porozumienie Ludowe	613 626	5,47%	28	6,09%
Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”	566 553	5,05%	27	5,87%
Polska Partia Przyjaciół Piwa	367 106	3,27%	16	3,48%
Chrześcijańska Demokracja	265 179	2,36%	5	1,09%
Unia Polityki Realnej	253 024	2,26%	3	0,65%
Solidarność Pracy	230 975	2,06%	4	0,87%
Stronnictwo Demokratyczne	159 017	1,42%	1	0,22%
Mniejszość Niemiecka	132 059	1,18%	7	1,52%

⁴⁹ Bloki wyborcze w okręgach wyborczych utworzyły: Porozumienie Obywatelskie Centrum i Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”; Mniejszość Niemiecka i Białoruski Komitet Wyborczy; Ruch Powszechnej Własności i Unia Polityki Realnej; Stronnictwo Demokratyczne i Ruch Chrześcijańsko-Społeczny; Konfederacja Polski Niepodległej, Polski Związek Zachodni, Blok Ludowo-Chrześcijański, Polska Partia Ekologiczna – Zieloni i Sojusz Kobiet Przeciw Trudnościom Życia.

Komitet wyborczy	Głosy		Mandaty	
	Liczba	Procent	Liczba	Procent
Partia Chrześcijańskich Demokratów	125 314	1,12%	4	0,87%
Polska Partia Ekologiczna – Zieloni	91 726	0,82%	0	0,00%
Zdrowa Polska – Sojusz Ekologiczny	89 034	0,79%	0	0,00%
Partia Wolności	78 704	0,70%	0	0,00%
Stronnictwo Narodowe	74 082	0,66%	0	0,00%
Koalicja Polskiej Partii Ekologicznej i Polskiej Partii Zielonych	71 043	0,63%	0	0,00%
Partia X	52 735	0,47%	3	0,65%
Ruch Demokratyczno-Społeczny	51 656	0,46%	1	0,22%
Ludowe Porozumienie Wyborcze „Piaś”	42 031	0,37%	1	0,22%
Ruch Autonomii Śląska	40 061	0,36%	2	0,43%
Blok Ludowo-Chrześcijański	36 665	0,33%	0	0,00%
Ruch Chrześcijańsko-Społeczny „Przymierze”	30 092	0,27%	0	0,00%
Wyborczy Blok Mniejszości	29 428	0,26%	0	0,00%
Solidarność 80	28 139	0,25%	1	0,22%
Krakowska Koalicja Solidarni z Prezydentem	27 586	0,25%	1	0,22%
Związek Podhalan	26 744	0,24%	1	0,22%
Polski Związek Zachodni	26 053	0,23%	4	0,87%
Koalicja Republikańska	23 506	0,21%	0	0,00%
Wielkopolsce i Polsce	23 188	0,21%	1	0,22%

Komitet wyborczy	Głosy		Mandaty	
	Liczba	Procent	Liczba	Procent
Niezależny Samorządny Związek Zawodowy Policjantów	22 444	0,20%	0	0,00%
Bydgoska Lista Jedności Ludowej	18 902	0,17%	1	0,22%
Rzemiosło i Mała Przedsiębiorczość	14 089	0,13%	0	0,00%
KW Prawosławnych	13 788	0,12%	1	0,22%
Kongres Rzeczypospolitej Samorządnej	11 955	0,11%	0	0,00%
Unia Wielkopolan i Lubuszan	11 737	0,08%	1	0,22%
Koalicja Środowisk Kobiety	10 587	0,09%	0	0,00%
Wojewódzki Komitet Obywatelski	9 704	0,09%	0	0,00%
Konfederacja Pracodawców	8 446	0,08%	0	0,00%
Lista Prezesa Zbigniewa Morawskiego	8 379	0,07%	0	0,00%
Regionalne Forum Wyborcze	7 724	0,07%	0	0,00%
Mniejszość Niemiecka – Pojednanie i Przyszłość	6 108	0,05%	0	0,00%
Białoruski Komitet Wyborczy	6 081	0,05%	0	0,00%
Wielkopolska Koalicja Samorządowa	5 939	0,05%	0	0,00%
Niezależni – Przedsiębiorcy	5 604	0,05%	0	0,00%
Solidarni Lokatorzy i Emeryci	5 497	0,05%	0	0,00%
Nasza Polska – Lista Bezpartyjnych	5 472	0,05%	0	0,00%
Radomska Lista Ludowo-Samorządowa	5 318	0,05%	0	0,00%
Polska Wspólnota Narodowa – Polskie Stronnictwo Narodowe	5 262	0,05%	0	0,00%

Komitet wyborczy	Głosy		Mandaty	
	Liczba	Procent	Liczba	Procent
Związek Zawodowy Maszynistów PKP	5142	0,05%	0	0,00%
Partia VICTORIA	5000	0,04%	0	0,00%
Osoby Niepełnosprawne, Emeryci i Renciści	4955	0,04%	0	0,00%
Komitety Obywatelskie	4934	0,04%	0	0,00%
Samorządy Gmin	4711	0,04%	0	0,00%
Ruch Powszechnej Własności	4648	0,04%	0	0,00%
Porozumienie Obywatelskie przy Delegaturze „S”	4501	0,04%	0	0,00%
Niezależni Rolnicy „Kłós”	4190	0,04%	0	0,00%
Bezpартyjna Lista Gmin Województwa Radomskiego	4003	0,04%	0	0,00%
Polski Związek Emerytów, Rencistów i Inwalidów O/W Legnica	3958	0,04%	0	0,00%
Stowarzyszenie Rodzin Katolickich	3939	0,04%	0	0,00%
Bezpартyjna Lista Niezależnych	3763	0,03%	0	0,00%
Związki Zawodowe w Obronie Społeczeństwa	3759	0,03%	0	0,00%
Porozumienie Komitetów Obywatelskich	3611	0,03%	0	0,00%
Polska Partia Bezdomnych	3491	0,03%	0	0,00%
Ruch Obrony Samorządności	3354	0,03%	0	0,00%
Samoobrona Rolników	3247	0,03%	0	0,00%
Bóg, Honor, Ojczyzna	3195	0,03%	0	0,00%
Wyborcy Gmin Kurpiowskich	3060	0,03%	0	0,00%

Komitet wyborczy	Głosy		Mandaty	
	Liczba	Procent	Liczba	Procent
Spółeczny Komitet Obrony Praworządności	3007	0,03%	0	0,00%
Lista Niezależnych z Ruchu Zawodowego	2938	0,03%	0	0,00%
Kombatant	2910	0,03%	0	0,00%
„Ojcowizna”	2902	0,03%	0	0,00%
Małopolski Niezależny KW	2786	0,02%	0	0,00%
Region Wrocławski Ponad Podziałami	2743	0,02%	0	0,00%
Regionalny Ruch Komitetów Obywatelskich w Zawierciu	2684	0,02%	0	0,00%
Niezależna Przedsiębiorczość	2632	0,02%	0	0,00%
Partia Konserwatywno-Liberalna	2578	0,02%	0	0,00%
Samorządowy KW	2361	0,02%	0	0,00%
Rzemiosło	2261	0,02%	0	0,00%
Narodowy KW	2102	0,02%	0	0,00%
Stowarzyszenie 2000	2044	0,02%	0	0,00%
PETEP Polskie Towarzystwo Pielęgniarskie	1934	0,02%	0	0,00%
Północno-Wschodnie Stowarzyszenie Rolnicze	1928	0,02%	0	0,00%
Sojusz Kobiet Przeciw Trudnościom Życia	1922	0,02%	1	0,22%
Błok Przemysłu i Środowisk Technicznych	1914	0,02%	0	0,00%
Polska Partia Dobrobytu	1892	0,02%	0	0,00%
Ruch Narodowo-Liberalny	1818	0,02%	0	0,00%

Komitet wyborczy	Głosy		Mandaty	
	Liczba	Procent	Liczba	Procent
Mazowiecka Unia Wyborcza	1793	0,02%	0	0,00%
Stronnictwo Sprawiedliwości Społecznej	1792	0,02%	0	0,00%
Ruch „Ratunek dla Zagłębia”	1658	0,01%	0	0,00%
Społeczno-Wojskowe Forum Wyborcze „Baszta”	1475	0,01%	0	0,00%
Polski Związek Działkowców	1464	0,01%	0	0,00%
Wielkopolanki 91	1345	0,01%	0	0,00%
Samorządność	1119	0,01%	0	0,00%
Grupa Kandydatów Niezależnych	1075	0,01%	0	0,00%
Niezależni'91	1048	0,01%	0	0,00%
„Daj Nam Szansę”	1000	0,01%	0	0,00%
Ruch Nowej Polski	967	0,01%	0	0,00%
Polska Partia Niepodległościowa	831	0,01%	0	0,00%
Pracownicy PeKaPeeS	696	0,01%	0	0,00%
Wolna Inicjatywa Społeczna	694	0,01%	0	0,00%
Strażacki Społeczny KW	671	0,01%	0	0,00%
Polskie Towarzystwo Charytatywne	608	0,01%	0	0,00%
Łącznie	11 218 602	100,00%	460	100,00%
Głosy nieważne	669 347	5,63%		
Frekwencja	11 887 949	43,20%		

Źródło: opracowanie własne.

Głosy oddane w okręgach wyborczych przeliczano na mandaty zgodnie z założeniami ordynacji proporcjonalnej, korzystając ze zmodyfikowanej metody Hare’a-Niemeyera. Zgodnie z art. 93 ustawy w odniesieniu do każdej listy odrębnie ustalano sumę głosów, które zdobyli znajdujący się na niej kandydaci. Następnie uzyskany wynik mnożyło się przez liczbę posłów wybieranych w danym okręgu, a otrzymany w ten sposób iloczyn należało podzielić przez liczbę oddanych głosów na wszystkie listy okręgowe. Iloraz, w wartości liczby całkowitej, który powstał w wyniku przeprowadzenia tych obliczeń, oznaczał liczbę mandatów przypadających na okręgową listę kandydatów. W razie nierozdzielenia w ten sposób wszystkich miejsc w Sejmie pozostałe mandaty przydzielało się tym ugrupowaniom, dla których wyliczone ilorazy wskazywały po przecinku najwyższe wartości. Ugrupowania, które dokonały zblokowania list zgodnie z art. 75 ordynacji, przy ustalaniu podziału mandatów między poszczególne listy okręgowe, były traktowane jako jeden komitet (głosy oddane na dwie lub więcej list sumowano i dokonywano łącznego podziału). Na podstawie art. 95 ustawy mandaty przypadające na daną listę wyborczą uzyskiwali kandydaci z tej listy, którzy otrzymali kolejno największą liczbę głosów. W przypadku, gdy dwóch kandydatów miałyby taki sam wynik, o pierwszeństwie decydować miała kolejność umieszczenia ich na liście.

Wskazać należy, że w toku prac parlamentarnych wybór metody Hare’a-Niemeyera był kwestią budzącą duże wątpliwości. Zwracano uwagę w szczególności na fakt, że jest to metoda, która uchodzi za jedną z najbardziej proporcjonalnych. Zespół powołany przez członków Komisji Konstytucyjnej oraz Senat rekomendowały przyjęcie do podziału mandatów metody Sainte-Laguë⁵⁰. Takie rozwiązanie sprawdziło się wcześniej w ordynacji wyborczej do rad gmin. Prezydent Lech Wałęsa również poparł takie rozwiązanie – był to jeden z argumentów, których użył, uzasadniając swoje weto⁵¹. Według głowy państwa zarówno w przypadku podziału mandatów w okręgach wyborczych, jak i w przypadku list krajowych powinna być stosowana ta sama metoda. Mimo odmowy podpisania ustawy, Sejm w trakcie prac nad kolejnym projektem ponownie wrócił do metody Hare’a-Niemeyera i takie rozwiązanie ostatecznie zostało przyjęte.

4. Analiza wyników wyborów

Dla zachowania rzetelności artykułu naukowego, przy analizie danych należy przyjąć określone założenia umożliwiające stworzenie tzw. „układu zamkniętego”, w którym będziemy dysponować jedną zmienną (w tym przypadku będzie nią określona metoda podziału mandatów), a wszystkie inne czynniki należy pozostawić bez zmian. W szczególności założyć należy, że głosy oddawane na poszczególne ugrupowania biorące udział w wyborach 1991 r. byłyby oddane w ten sam sposób. Nie jest to takie oczywiste, gdyż pewna, bliżej nieokreślona grupa wyborców, zaznaczając nazwisko na liście, głosuje taktycznie i – w zależności od konkretnej metody przeliczania mandatów – jej

⁵⁰ R. Chruściak, *System wyborczy i wybory w Polsce 1989–1998 – parlamentarne spory i dyskusje*, Warszawa 1999, s. 61; M. Przywara, *System...*, s. 141.

⁵¹ M. Przywara, *System...*, s. 142.

głos mógłby być oddany na różne ugrupowania. Po drugie, koniecznym jest wyeliminowanie czynnika, który w dość istotny sposób wpłynął na końcowy podział miejsc w Sejmie – chodzi o instytucję blokowania list, która umożliwiła uzyskanie mandatów między innymi Sojuszowi Kobiet Przeciw Trudnościom Życia. Komitet ten, w normalnych warunkach, nawet przy zastosowaniu metody Hare’a-Niemeyera, nie miałby szans na samodzielne wejście do parlamentu. W pierwszej kolejności należy zatem dokonać podziału mandatu między ugrupowania biorące udział w wyborach parlamentarnych w 1991 r., zakładając brak blokowania list zarówno na poziomie okręgów wyborczych, jak również na poziomie list ogólnopolskich.

W analizowanym przykładzie do Sejmu RP I kadencji dostałoby się 26 komitetów wyborczych – o trzy mniej niż miało miejsce w rzeczywistości. W izbie zabrakłoby przedstawicieli Polskiego Związku Zachodniego, Unii Wielkopolan i Lubuszan oraz Sojuszu Kobiet Przeciw Trudnościom Życia. Prezentowany podział mandatów stanowi punkt wyjścia dla dalszej analizy, która zmierza do wykazania realnych przyczyn rozdrobnienia Sejmu w 1991 r. Należy jednak przede wszystkim stwierdzić, że rozkład sił przedstawiony w Tabeli 2 byłby praktycznie tożsamy ze znanym nam z tamtych wyborów, a różnice kosmetyczne – Wyborcza Akcja Katolicka zyskałaby 1 mandat, Porozumienie Ludowe – 2, Porozumienie Obywatelskie Centrum – 2, a Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność” – 4. Interesujące jest to, że dwa ostatnie ugrupowania również miały ze sobą zblokowane listy. Dlatego też w ich wypadku, ze względu na relatywnie dobre wyniki PC i „S”, manewr ten nie dał synergii w wyborach i oba komitety na współpracy straciły, zamiast zyskać. Po jednym mandacie straciłaby także Mniejszość Niemiecka, Kongres Liberalno-Demokratyczny oraz Chrześcijańska Demokracja.

TABELA 2. ALTERNATYWNY PODZIAŁ MANDATÓW W SEJMIE RP I KADENCJI, PRZY ZASTOSOWANIU METODY HAREÁ-NIEMEYERA

Okręg wyborczy	UD	SLD	WAK	PSL	KPN	PC	KLD	PL	NSZZ „S”	PPPP	MN	ChD	SP	PChD	UPR	Partia X	RAŚ	Inne	l. mandatów
1	3	2	1	0	1	3	3	0	0	1	0	0	1	0	1	0	0	1 ⁵²	17
2	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8
3	1	1	1	2	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10
4	2	2	2	1	1	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	12
5	1	1	1	1	1	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7
6	1	1	1	2	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9
7	1	1	1	1	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8
8	1	2	1	2	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11
9	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8
10	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	10
11	3	2	1	1	1	2	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	12
12	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	8
13	2	2	1	1	1	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	11
14	1	2	1	2	1	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	11
15	1	1	1	1	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7
16	1	2	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	11

Okręg wyborczy	UD	SLD	WAK	PSL	KPN	PC	KLD	PL	NSZZ „S”	PPP	MN	ChD	SP	PChD	UPR	Partia X	RAŚ	Inne	l. mandatów
17	1	2	1	0	1	1	1	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	1 ⁵³	11
18	2	2	1	1	1	1	1	0	1	1	0	0	0	1	1	0	0	1 ⁵⁴	14
19	1	2	1	1	1	1	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	10
20	2	1	1	1	1	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1 ⁵⁵	10
21	1	1	0	1	1	1	1	0	1	0	0	1	0	0	0	1	0	0	9
22	2	1	2	1	1	1	3	1	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	15
23	2	2	1	2	1	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	1	0	0	13
24	1	1	3	2	1	1	0	2	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	12
25	1	2	2	1	1	1	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1 ⁵⁶	12
26	1	1	1	2	1	1	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10
27	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7
28	1	1	1	1	2	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10
29	1	1	2	2	1	1	0	2	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1 ⁵⁷	13
30	1	1	1	2	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9
31	1	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1 ⁵⁸	7
32	1	0	1	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1 ⁵⁹	7
33	3	1	1	1	2	1	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1 ⁶⁰	13

Okręg wyborczy	UD	SLD	WAK	PSL	KPN	PC	KLD	PL	NSZZ „S”	PPPP	MN	ChD	SP	PChD	UPR	Partia X	RAŚ	Inne	I. mandatów
34	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	9
35	1	2	1	1	1	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	10
36	2	2	1	0	2	1	2	0	2	1	1	0	0	1	1	0	1	0	17
37	2	1	1	0	2	1	1	0	1	1	1	0	0	1	0	0	1	0	13
Suma	51	50	42	41	40	38	30	25	27	13	5	4	4	4	3	3	2	9	391
I. kraj.	11	10	8	7	6	8	6	5	4	3	1	0	0	0	0	0	0	0	69
Razem	62	60	50	48	46	46	36	30	31	16	6	4	4	4	3	3	2	9	460

Źródło: opracowanie własne.

⁵² Ruch Demokratyczno-Społeczny.⁵³ Bydgoska Lista Jedności Ludowej.⁵⁴ Wielkopolsce i Polsce.⁵⁵ Solidarność 80.⁵⁶ Komitet Wyborczy Prawosławnych.⁵⁷ Stronnictwo Demokratyczne.⁵⁸ Ludowe Porozumienie Wyborcze „Piaś”.⁵⁹ Związek Podhalan.⁶⁰ Krakowska Koalicja Solidarni z Prezydentem.

TABELA 3. ALTERNATYWNY PODZIAŁ MANDATÓW W SEJMIE RP I KADENCJI, PRZY ZASTOSOWANIU METODY SAINTE-LAQUÉ

Okręg wyborczy	UD	SLD	WAK	PSL	KPN	PC	KLD	PL	NSZZ „S”	PPPP	MN	SP	Partia X	ChD	PChD	UPR	LPW „Piaśt”	RAS	Inne	l. mandatów
1	4	3	1	0	1	3	3	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	17
2	1	1	1	1	1	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8
3	1	2	0	3	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10
4	2	3	2	0	1	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	12
5	1	1	1	1	1	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7
6	1	1	1	2	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9
7	1	1	2	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8
8	1	2	1	2	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11
9	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8
10	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	10
11	3	2	1	1	1	2	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	12
12	2	1	1	1	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8
13	2	2	1	1	1	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11
14	1	2	2	2	1	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11
15	1	1	1	1	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7
16	1	2	1	1	1	1	1	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	11

Okręg wyborczy	UD	SLD	WAK	PSL	KPN	PC	KLD	PL	NSZZ „S”	PPPP	MN	SP	Partia X	ChD	PChD	UPR	LPW „Piaśt”	RAŚ	Inne	I. mandatów
17	1	2	1	0	1	1	1	1	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1 ⁶¹	11
18	2	2	1	1	1	1	1	0	1	1	0	0	0	0	1	1	0	0	1 ⁶²	14
19	2	2	1	1	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10
20	2	1	1	1	1	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1 ⁶³	10
21	1	1	0	1	1	1	1	0	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	9
22	2	1	2	1	1	1	3	1	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	15
23	2	2	1	2	1	1	1	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	13
24	1	1	3	2	1	1	0	2	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	12
25	1	2	2	1	1	1	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1 ⁶⁴	12
26	1	1	1	2	1	1	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10
27	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7
28	1	2	1	1	2	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10
29	1	1	2	2	2	1	0	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1 ⁶⁵	13
30	1	1	1	2	1	1	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9
31	1	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0	7
32	1	0	1	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1 ⁶⁶	7
33	4	1	1	1	3	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1 ⁶⁷	13

Okręg wyborczy	UD	SLD	WAK	PSL	KPN	PC	KLD	PL	NSZZ „S”	PPPP	MN	SP	Partia X	ChD	PChD	UPR	LPW „Piaśt”	RAŚ	Inne	I. mandatów
34	1	1	2	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9
35	1	2	1	1	1	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10
36	3	2	1	0	2	1	3	0	1	1	1	0	0	0	0	1	0	1	0	17
37	2	1	1	0	2	1	1	0	1	1	1	0	0	0	1	0	0	1	0	13
Suma	56	53	44	41	42	39	30	24	21	11	5	3	3	3	3	2	2	2	7	391
I. kraj.	11	10	8	7	6	8	6	5	4	3	1	0	0	0	0	0	0	0	0	69
Razem	67	63	52	48	48	47	36	29	25	14	6	3	3	3	3	2	2	2	7	460

Źródło: opracowanie własne.

⁶¹ Bydgoska Lista Jedności Ludowej.

⁶² Wielkopolsce i Polsce.

⁶³ Solidarność 80.

⁶⁴ Komitet Wyborczy Prawosławnych.

⁶⁵ Stronnictwo Demokratyczne.

⁶⁶ Związek Podhalan.

⁶⁷ Krakowska Koalicja Solidarni z Prezydentem.

Widoczne zmiany w podziale mandatów zasłzyby więc dopiero po dokonaniu alokacji mandatów zgodnie z metodą Sainte-Laguë. Na potrzeby artykułu została przyjęta wersja podstawowa, zakładająca jako ilorazy kolejne nieparzyste liczby naturalne większe od zera. Dla zachowania „układu zamkniętego” przyjęto jednak współczynnik 1,4 jako pierwszy iloraz w podziale mandatów z list ogólnopolskich.

W tym wariantcie Unia Demokratyczna, która wygrała wybory parlamentarne, uzyskałaby 67 mandatów – czyli aż o pięć więcej niż przy zastosowaniu metody Hare’a-Niemeyera. Sojusz Lewicy Demokratycznej zyskałby 3 mandaty, Wyborcza Akcja Katolicka – 2. Konfederacja Polski Niepodległej – 2, Porozumienie Centrum – 1. Bez zmian pozostałby wynik Polskiego Stronnictwa Ludowego, Kongresu Liberalno-Demokratycznego i Mniejszości Niemieckiej. Na zmianie metody przeliczania głosów straciłby natomiast Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność” – aż 6 mandatów oraz Polska Partia Przyjaciół Piwa – 2 mandaty. W przypadku pozostałych komitetów strata wyniosłaby maksymalnie jeden mandat⁶⁸.

W Sejmie RP I kadencji zasiadliby przedstawiciele 25 komitetów wyborczych, czyli o jeden mniej niż w przypadku metody Hare’a-Niemeyera i tylko o trzech mniej niż miało to miejsce w rzeczywistości. Powyższa analiza wyraźnie pokazuje, że na zmianie sposobu alokacji mandatów w głównej mierze zyskiwałyby ugrupowania z większym poparciem (8-12%) – te, które uzyskiwały wyższe wyniki na poziomie okręgów wyborczych (np. UD, SLD, WAK). Komitety dysponujące niższym poparciem (poniżej 7%) raczej na zmianie traciły.

Wskazać należy, że ten podział nie różniłby się zbyt od tego znanego nam z wyborów w 1991 r. Między poszczególnymi komitetami, z wyjątkiem dwóch przypadków: Unii Demokratycznej, której stan posiadania zwiększył się o 5 mandatów oraz NSZZ „S”, którego reprezentacja sejmowa zmniejszyła się o 6 mandatów, zasłzy jedynie kosmetyczne zmiany, które z całą pewnością nie wpłynęłyby nadto na funkcjonowanie Sejmu RP I kadencji. Tabela 3 jasno wykazuje, że nawet w wariantcie podziału mandatów bez blokowania list oraz korzystając z metody Sainte-Laguë, parlament nadal byłby mocno podzielony. Do utworzenia rządu dysponującego większością głosów wciąż konieczne byłoby porozumienie przynajmniej 5 partii, których programy polityczne wzajemnie się wykluczały, co uniemożliwiałoby nawiązanie długofalowej współpracy.

⁶⁸ Szczegóły zawiera Tabela 3.

TABELA 4. ALTERNATYWNY PODZIAŁ MANDATÓW W SEJMIE RP I KADENCJI, PRZY ZASTOSOWANIU METODY D'HONDTA

Okręg wyborczy	UD	SLD	PSL	WAK	PC	KPN	KLD	PL	NSZZ „S”	MN	SP	RAS	LPW „Piaśt”	Inne	I. mandatów
1	4	3	0	1	3	1	4	0	0	0	1	0	0	0	17
2	1	1	0	2	2	1	1	0	0	0	0	0	0	0	8
3	1	2	4	0	1	1	0	1	0	0	0	0	0	0	10
4	3	3	0	2	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0	12
5	1	1	2	1	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	7
6	1	2	3	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	9
7	1	1	2	2	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	8
8	1	3	3	0	2	1	1	0	0	0	0	0	0	0	11
9	1	1	2	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	8
10	2	1	1	0	1	0	0	0	0	5	0	0	0	0	10
11	4	2	1	1	2	1	1	0	0	0	0	0	0	0	12
12	2	2	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	8
13	3	2	1	1	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0	11
14	2	3	3	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11
15	1	2	2	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	7
16	2	2	1	1	2	1	1	1	0	0	0	0	0	0	11

Okręg wyborczy	UD	SLD	PSL	WAK	PC	KPN	KLD	PL	NSZZ „S”	MN	SP	RAŚ	LPW „Piaśt”	Inne	I. mandatów
17	1	3	0	1	1	1	1	0	2	0	0	0	0	1 ⁶⁹	11
18	4	2	1	1	1	0	2	0	1	0	0	0	0	2 ⁷⁰	14
19	2	3	2	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	10
20	3	2	1	1	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	10
21	2	2	1	0	1	1	0	0	1	0	0	0	0	1 ⁷¹	9
22	2	1	1	2	1	1	4	0	3	0	0	0	0	0	15
23	2	2	2	1	2	1	1	0	1	0	0	0	0	1 ⁷²	13
24	0	2	3	4	1	0	0	2	0	0	0	0	0	0	12
25	1	3	1	3	2	0	0	1	0	0	1	0	0	0	12
26	0	1	3	1	1	0	0	4	0	0	0	0	0	0	10
27	0	2	1	1	1	0	0	2	0	0	0	0	0	0	7
28	1	2	1	1	1	2	0	2	0	0	0	0	0	0	10
29	1	1	2	2	1	2	0	3	1	0	0	0	0	0	13
30	1	1	2	1	1	1	0	2	0	0	0	0	0	0	9
31	1	0	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0	2	1 ⁷³	7
32	1	0	0	1	2	1	0	1	0	0	0	0	0	1 ⁷⁴	7
33	4	1	1	1	1	3	1	0	0	0	0	0	0	1 ⁷⁵	13

Okręg wyborczy	UD	SLD	PSL	WAK	PC	KPN	KLD	PL	NSZZ „S”	MN	SP	RAŚ	LPW „Piaśt”	Inne	I. mandatów
34	2	0	1	2	1	1	1	0	1	0	0	0	0	0	9
35	1	3	1	0	1	2	1	0	1	0	0	0	0	0	10
36	3	2	0	1	1	2	3	0	2	1	0	1	0	1 ⁷⁶	17
37	2	1	0	1	2	2	2	0	1	1	0	1	0	0	13
Suma	64	65	50	44	42	34	28	25	17	7	2	2	2	9	391
I. kraj.	11	10	8	8	8	7	7	5	4	1	0	0	0	0	69
Razem	75	75	58	52	50	41	35	30	21	8	2	2	2	9	460

Źródło: opracowanie własne.

⁶⁹ Bydgoska Lista Jedności Ludowej.

⁷⁰ Wielkopolsce i Polsce, Unia Polityki Realnej – po jednym mandacie.

⁷¹ Chrześcijańska Demokracja.

⁷² Partia X.

⁷³ Partia Chrześcijańskich Demokratów.

⁷⁴ Związek Podhalan.

⁷⁵ Krakowska Koalicja Solidarni z Prezydentem.

⁷⁶ Polska Partia Przyjaciół Piwa.

Największe zmiany w podziale mandatów między komitetami uzyskalibyśmy, stosując na poziomie okręgów wyborczych metodę d'Hondta, która potęguje znaną z Tabeli 3 dysproporcję między procentem głosów oddanych na partię a ostateczną liczbą mandatów. Ugrupowania z większą liczbą głosów wyraźnie zyskałyby w porównaniu do metody Hare'a-Niemeyera. Unia Demokratyczna wprowadziłaby 13 posłów więcej, Sojusz Lewicy Demokratycznej – 15, Polskie Stronnictwo Ludowe – 10, Wyborcza Akcja Katolicka – 2, Porozumienie Centrum – 4. Wynik Porozumienia Ludowego pozostałby bez zmian. Na zmianie straciłyby natomiast Konfederacja Polski Niepodległej – 5 mandatów, Kongres Liberalno-Demokratyczny – 1 mandat czy NSZZ „Solidarność” – 10 mandatów. Reprezentacja sejmowa Polskiej Partii Przyjaciół Piwa zmalałaby natomiast do zaledwie jednego posła – komitet ten nie mógłby wziąć udziału w podziale mandatów z listy ogólnopolskiej, gdyż nie spełniłby ani jednego z dwóch alternatywnych warunków, które by go do tego uprawniały. PPPP nie przekroczyła progu 5% w skali kraju, a przy zastosowaniu analizowanej metody dzielenia głosów nie uzyskalaby mandatów w co najmniej pięciu okręgach wyborczych.

Podział mandatów prezentowany w Tabeli 4 wyraźnie różniłby się już od tego z wyborów z 27 października 1991 r. Nadal jednak byłby to Sejm mocno podzielony – zasiadłoby w nim przedstawiciele 22 komitetów wyborczych, z czego aż 9 byłoby reprezentowanych przez jednego posła. W takim wariantcie na pewno łatwiej byłoby stworzyć rząd – ze względu na późniejszą współpracę tych partii, można sobie wyobrazić choćby koalicję UD-SLD-PSL-KLD, która dysponowałaby około 240 głosami⁷⁷. Byłby to jednak Sejm nadal bardzo mocno podzielony, w którym dla każdej poważniejszej reformy konieczne byłyby długotrwałe negocjacje między ugrupowaniami, ze względu na ich różnice programowe.

Uwzględniając ten sposób dzielenia mandatów, wynik wyborczy nie uległby znacznej zmianie, nawet gdyby wprowadzona została klauzula zaporowa na poziomie 5%, którą znamy z późniejszych elekcji do Sejmu. W tym wariantcie na ugrupowania, które znalazłyby się pod progiem wyborczym, przypadało zaledwie 15 mandatów⁷⁸. Ich podział między pozostałe komitety nie zmieniłby wiele. Izba składałaby się z 10 ugrupowań, jednak nie byłoby wśród nich jednoznacznego zwycięzcy. Oczywiście można się zastanawiać, czy ugrupowania nie zachowałyby się inaczej, obawiając się nieprzekroczenia progu. Logiczne byłoby w takim przypadku stworzenie jakiejś koalicji wyborczej lub innego rodzaju porozumienia w celu wspólnego dostania się do Sejmu. Na takiej samej zasadzie każdy wyborca mógłby wtedy oddać swój głos w odmienny sposób. Na to pytanie można szukać częściowej odpowiedzi, analizując wybory do Sejmu RP II kadencji, gdzie większość prawicowych ugrupowań zdecydowała się wystartować samodzielnie, nie zważając na konieczność przekroczenia progu 5%. Można z wielu względów przypuszczać, że analogiczna sytuacja miałaby w takim układzie miejsce 2 lata wcześniej.

⁷⁷ W trakcie I kadencji Sejmu RP ugrupowania postsolidarnościowe prowadziły politykę izolowania SLD i odmawiały współpracy tym ugrupowaniem; por. R. Krasowski, *Po południu...*, s. 197; A. Dudek, *Historia...*, s. 188–190; J. Wiatr, „*Krótki*”..., s. 38–41.

⁷⁸ Szczegóły zawiera Tabela 4.

5. Wnioski

Analiza prezentowana na łamach tego artykułu jasno wskazuje, że nawet przy zastosowaniu dwóch najdalej idących czynników, czyli metody d'Hondta i 5% progu wyborczego, Sejm RP I kadencji wciąż byłby Sejmem bardzo mocno podzielonym, w którym prace parlamentarne byłyby mocno utrudnione. Nie ulega wątpliwości, że w przypadku ich obowiązywania już w 1991 r. mielibyśmy do czynienia z innym, stabilniejszym parlamentem, który zapewne jednak nie uniknąłby wielu kryzysów. Warto również spojrzeć na wyniki wyborów do Senatu, w którym mimo obowiązywania ordynacji większościowej, znaleźli się przedstawiciele aż 28 komitetów wyborczych⁷⁹. Generalnym wnioskiem, który należy wyciągnąć, jest obalenie tez, że to wyłącznie brak progu wyborczego i metoda Hare'a-Niemeyera doprowadziły to tak widocznych podziałów w Sejmie RP I kadencji. Oczywiście były to czynniki sprzyjające rozbiciu, natomiast przyczyniły się do niego również relatywnie duże okręgi wyborcze, w których próg naturalny nie został zbyt wysoko zawyżony, a także instytucja blokowania list umożliwiająca zdobycie mandatu komitetowi, który zdobył poniżej 2000 głosów.

Głównym powodem, który doprowadził do ostatecznego podziału miejsc w Sejmie, była jednak indywidualna decyzja każdego wyborcy z osobna, który oddał głos w wyborach 27 października 1991 r. Polski system partyjny nie zdążył się ustabilizować – na scenie politycznej działało wiele partii dysponujących bardzo podobnym poparciem. Brakowało więc wśród nich wyrazistego lidera. Zwycięzca tamtych wyborów – Unia Demokratyczna – uzyskała zaledwie 12,32% głosów (62 mandaty)⁸⁰. Wyniki poszczególnych komitetów były do siebie bardzo podobne – w odniesieniu do siedmiu największych ugrupowań różnica między dwoma kolejnymi wynosiła średnio mniej niż 0,8 pp.⁸¹, z czego aż w trzech na sześć przypadków poniżej 0,05 pp. Takie rozłożenie głosów skutkowało tym, że w przytłaczającej większości okręgów wyborczych każde z tych siedmiu ugrupowań było w stanie zdobyć przynajmniej jeden mandat. Określony sposób przeliczania głosów na mandaty może premiować większe lub mniejsze komitety, ale biorąc pod uwagę, że mamy do czynienia z ordynacją proporcjonalną, nie można odejść od zasady, że liczba mandatów powinna być proporcjonalna do uzyskanego poparcia – w przeciwniej sytuacji doszłoby do wypaczenia zasady proporcjonalności.

Reasumując, wybory 1991 r. nie wyłoniły jasnego zwycięzcy lub zwycięzców, ale skutkowały sytuacją, w której z ponad 100 partii działających w Polsce, realnie zaczęło liczyć się tylko kilkanaście. W takich warunkach mogło dojść do pewnej stabilizacji życia politycznego, co ostatecznie miało miejsce dwa lata później, po wyborach do Sejmu RP II kadencji, lecz której symptomy były widoczne już wcześniej – w kampanii wyborczej w 1993 r. Nie ulega wątpliwości, że w obecnych warunkach, gdy scena polityczna jest już ustabilizowana, nie ma zagrożenia dla podziałów znanych z Sejmu RP I kadencji.

⁷⁹ Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z 30.10.1991 r. o wynikach wyborów do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, przeprowadzonych w dniu 27 października 1991 r. (M.P. 1991, nr 41, poz. 287).

⁸⁰ Z. Bosacki, *Pierwszy lepszy Sejm*, Poznań 1993, s. 15.

⁸¹ Różnica między UD i SLD – 0,33 pp.; między SLD i WAK – 3,25 pp.; między WAK i PC – 0,03 pp.; między PC i PSL – 0,04 pp.; między PSL i KPN – 1,17 pp.; między KPN i KLD – 0,01 pp.

Należy przyznać słuszość słowom profesora Stanisława Gebethnera, który stwierdził, że: „To nie ordynacja wyborcza wygenerowała rozczłonkowany Sejm. Fragmentaryzacja parlamentu – a przede wszystkim polaryzacja ugrupowań politycznych w Sejmie – jest po prostu w miarę wiernym odwzorowaniem orientacji polityczno-ideologicznych, które uformowały się w naszym społeczeństwie”⁸².

Bibliografia

Literatura

- Bosacki Z., *Pierwszy lepszy Sejm*, Poznań 1993.
- Chruściak R., *System wyborczy i wybory w Polsce 1989–1998 – parlamentarne spory i dyskusje*, Warszawa 1999.
- Cimoszewicz W., *Czas odwetu*, Białystok 1993.
- Czajka M., Kamler M., Sienkiewicz W., *Leksykon Historii Polski*, Warszawa 1995.
- Dudek A., *Historia polityczna Polski 1989–2012*, Kraków 2013.
- Dudek A., *Pierwsze lata III Rzeczypospolitej 1989–2001*, Kraków 2004.
- Gebethner S., Jasiewicz K., *Dlaczego tak głosowano – wybory prezydenckie’90*, Warszawa 1991.
- Horoszkiewicz E., *Byłem posłem Sejmu kontraktowego*, Warszawa 2011.
- Jackiewicz I., *Nowe role w nowym Sejmie. Posłowie Sejmu okresu transformacji 1989–1993*, Warszawa 1996.
- Józwiak A., *Krakowska Kuźnica – historia, ludzie, idee*, Kraków 2005.
- Kietliński M., *Pierwsze demokratyczne wybory parlamentarne 27 X 1991*, Białystok 2016.
- Krasowski R., *Leszek Miller. Anatomia siły*, Warszawa 2013.
- Krasowski R., *Po południu. Upadek elit solidarnościowych po zdobyciu władzy*, Warszawa 2012.
- Majewski M., *Paweł Piskorski. Między nami liberałami*, Warszawa 2014.
- Michalak B., Sokala A., *Leksykon prawa wyborczego i systemów wyborczych*, Warszawa 2010.
- Migalski M., *Sojusz Lewicy Demokratycznej*, Toruń 2011.
- Mikulski J., *Czy należy znieść próg wyborczy do Sejmu?*, <<https://www.rp.pl/polityka/art1221401-sondaz-czy-nalezy-zniesc-prog-wyborczy-do-sejmu>>, [dostęp: 22.3.2023 r.].
- Paszkiewicz K., *Partie i koalicje polityczne III Rzeczypospolitej*, Wrocław 2004.
- Paszkiewicz K., *Polskie partie polityczne: charakterystyki, dokumenty*, Wrocław 1996.
- Przywara M., *System wyborczy do Sejmu i Senatu RP po 1989 roku – ciągłość i zmiany*, Warszawa 2012.
- Rymarz F., *Progi wyborcze – elementem demokratycznego systemu wyborczego*, <<http://niezniknelo.pl/OK2/debaty/progi-wyborcze-elementem-demokratycznego-systemu-wyborczego/1/index.html>>, [dostęp: 22.3.2023 r.].
- Słodkowska I., *Wybory’91*, Warszawa 2011.
- Waligóra G., *Konfederacja Polski Niepodległej 1979–1989*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2009, nr 12.
- Wasilewski J., Wesołowski W., *Początki parlamentarnej elity. Posłowie kontraktowego Sejmu*, Warszawa 1992.
- Wiatr J., *„Krótki” Sejm*, Warszawa 1993.

⁸² I. Jackiewicz, *Nowe...*, s. 35.

- Wiatr J., Raciborski J., Bartkowski J., Frątczak-Rudnicka B., Kilias J., *Demokracja Polska 1989–2003*, Warszawa 2003.
- Żukowski A., *System wyborczy do Sejmu i Senatu RP*, Warszawa 2004.

Akty prawne

- Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z 23.9.1993 r. o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 19 września 1993 r. (M.P. 1993, nr 50, poz. 470).
- Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z 25.9.1997 r. o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 21 września 1997 r. (M.P. 1997, nr 64, poz. 620).
- Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z 26.9.2001 r. o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 23 września 2001 r. (Dz.U. 2001, nr 109, poz. 1186).
- Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z 30.10.1991 r. o wynikach wyborów do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, przeprowadzonych w dniu 27 października 1991 r. (M.P. 1991, nr 41, poz. 287).
- Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z 31.10.1991 r. o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, przeprowadzonych w dniu 27 października 1991 r. (M.P. 1991, nr 41, poz. 288).
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z 4.1.1991 r. w sprawie powołania Prezesa Rady Ministrów (M.P. 1991, nr 1, poz. 3).
- Ustawa z 28.6.1991 r. – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1991, nr 59, poz. 252).
- Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z 3.7.1991 r. w sprawie zarządzenia wyborów do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. 1991, nr 60, poz. 254).

Inne

- Biblioteka Sejmowa, *Klub Poselski Polskiego Stronnictwa Ludowego (Mikołajczykowskiego)*, <https://bs.sejm.gov.pl/F?func=direct&local_base=ARS10&doc_number=000008414>, [dostęp: 10.1.2023 r.].
- Sprawozdanie stenograficzne z 33 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniach 21 i 22 czerwca 1990 r., Sejm Rzeczypospolitej Polskiej kadencja X, Warszawa 1990.
- Sprawozdanie stenograficzne z 40 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniach 27, 28 i 29 września 1990 r., Sejm Rzeczypospolitej Polskiej kadencja X, Warszawa 1990.
- Sprawozdanie stenograficzne z 42 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniach 25 i 26 października 1990 r., Sejm Rzeczypospolitej Polskiej kadencja X, Warszawa 1990.
- Sprawozdanie stenograficzne z 43 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej w dniach 8, 9 i 10 listopada 1990 r., Sejm Rzeczypospolitej Polskiej kadencja X, Warszawa 1990.